

"וְדַבַּרְתָּ בָּם" – דִּבְרַר רַמְבַּ"ם

יוחאי מקבילי

משנתו השלמה והסדורה של הרמב"ם מסיעת לאדם ללמד את יסודותיה העקריים של התורה שבעל פה בלה בתקופה קצרה. הכרת שבילי ההגות, ששעריהם מדע ואהבה, מובילה לתכליתם של החיים, חיי אמת של הכרת הקדוש ברוך הוא, והבנת דרכו במציאות הנגלית לעינינו. עצמת החיים ונצחיותם היא בהליכה מעשית בדרכיו, בטהרת הגוף ובקדשת הנפש.

שמו של הספר, "משנה תורה", שהוא כשמו של ספר התורה המיוחד שנצטוו מלכי ישראל לכתוב לעצמם, משקף את יעודו במלוא הדרו: ספר מלכות הבא להשיב לעמנו תפארת ימי קדם. הלומד בספר והוא מלווה בכל עת, יזכה להכיר את סוד קסמם של החיים היהודיים ואת מלוא הדר כבודיה של תורה, כפי שהיא עתיקה לשוב במהרה בימינו. יהי רצון שייגיעו ימים ותעשינה כל ההלכות שבספר זה למציאות חיה של עם ישראל בארצו, אשר תאיר את העולם בלו.

ואולם שכרם של הלומדים, שהכינו את עצמם לקראת שעה גדולה זו, אינו רק לעתיד לבוא. למוד מקיף של התורה שבעל פה, יש בו כדי להעמידנו על הדרך הראויה שהתורה דורשת מאתנו ללכת בה, ועל חובתנו לעצב את חיינו מתוך אמוץ שבילי ההגות של ההלכה בלה בכל עת ובכל מקום.

אנו תפלה כי סיוע אלוהי ילונו להצלחה במשימה נשגבה ורבת הוד זו

(מהדורת "מפעל משנה תורה", פתיחה לקורא)

ראשי פרקים:

- א. אילו לא באתי לעולם אלא לשמוע דבר זה - כדאי!
- ב. האדם מוצא את עצמו
- ג. הלכות של חיים
- ד. מיהו בעל הליכות עולם

א. אילו לא באתי לעולם אלא לשמוע דבר זה – כדאי!

מדרש רבה על שיר השירים על הפסוק: צִאֲנָה וּרְאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בְּמַלְךְ שְׁלֹמֹה, בְּעֵטְרָה שְׁעֵטְרָה לֹא אָמוּ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שְׂמֻחַת לְבוֹ (ג, יא), מספר:

אמר רבי יוחנן: שאל רבי שמעון בן יוחאי את רבי אלעזר ברבי יוסי. אמר לו: אפשר ששמעת מאביך מהו "בעטרה שעטרה לו אמו"?

- אמר לו: הין.

- אמר לו: היאך?

- אמר לו: [משל] למלך שהיתה לו בת יחידה, והיה מחבבה יותר מדאי, והיה קורא אותה 'בתי'. ולא זו מחבבה עד שקרא אותה 'אחותי'. ולא זו מחבבה עד שקרא אותה 'אמי'. כך בתחילה חיבב הקב"ה את ישראל והיה קורא אותן 'בתי', דכתיב: "שמעי בת וראי" (תהלים מה,יא). לא זו מחבבן עד שקראן 'אחותי', דכתיב: "פתחי לי אחותי רעיתי" (שיר השירים ה,ג). לא זו מחבבן עד שקרא אותן 'אמא', דכתיב: "הקשיבו אלי עמי, ולאמי אלי האזינו" (ישעיהו נא,ד). "ולאמי" כתיב. עמד ר' שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו, ואמר: אילו לא באתי לעולם אלא לשמוע דבר זה – כדאי.¹

מדרש זה חידה הוא. מה נאמר לר' שמעון בן יוחאי, עד כדי ביטוי כל כך נוקב? חשיפתם של הדברים בעקבות שבילי המחשבה של הרמב"ם תוביל אותנו לתובנות הסמויות ששותל הרמב"ם בכתביו.

דבריו של ר' שמעון בן יוחאי, הנובעים מתובנה מיוחדת הנוגעת במשמעותם של החיים, מתבהרת מתוך דבריו של הרמב"ם ב"מורה הנבוכים" בהגדרת המושג חיים. וזה לשונו:

וכבר הרבו להשתמש בשם זה לענין רכישת החכמה... ועל פי זה קרא את הדעות הנכונות - חיים, והדעות הנפסדות - מוות.²

כלומר, הגדרת המושג חיים, שאין לו הגדרה אחת מדעית וברורה, פיזיקלית או ביולוגית, מוגדרת היטב בתפיסתו של הרמב"ם. מי שחי הוא מי שיש לו תפיסות נכונות על העולם, על הכרת ה' ועל הכרת הדרך שמנהיג בה הקב"ה את העולם, ומתוך כך על הדרך שהוא מעצב בה את חייו. תפיסות אלו הן תודעה המחברת את האדם אל ה'. בזה האדם – אדם.³ ולהפך. תפיסות לא נכונות נמצאות אצל:

אשר הם מתים באמת, ואף על פי שהם אוכלים ומרגישים.⁴

המאמר המובא במדרש רבה מעורר מחשבה בעומק אותה הבנה, שהיא החיים עצמם.⁵ השאלות המתעוררות הן רבות - כגון מהו מובנו של הסדר בתו-אחותו-אמו? - והעיסוק בכולן חורג ממטרת מאמר זה. אך כלום ייתכן שהרמב"ם הבליע את ביאורו על תובנה זו בשיר השירים? שהרי שיר השירים כולו הוא משל לעניין שאיפה של חיבור של דעת ואהבה שבין הקב"ה לבין האדם:

- 1 וילנא, פרשה ג. הנוסח מדויק ומתוקן על פי כתבי היד של מדרש הגדול לויקרא ט, א.
- 2 מורה נבוכים א, מב, מהדורת מו"ר הגר"י קאפח. ראה מאמרי: "חוט של דעת - לנגיעתו העמוקה של משנה תורה בהווית החיים", מסורה ליוסף, (תשס"ד), עמ' 122-142.
- 3 מורה נבוכים ג, נד, הפרק החותם את הספר.
- 4 ספר המצוות, לא תעשה לח.
- 5 ראה ביאורו של הרמב"ן לפסוק "וה' ברך את אברהם בכל" (בראשית כד,א).

וכיצד היא האהבה הראויה? הוא שיאהב את יי אהבה גדולה יותר רבה ענה עד מאד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת יי, ונמצא שוּגה בה תמיד, כאלו חולי האהבה שאין דעתן פנויה מאהבת אותה אשה שהוא שוּגה בה תמיד, בין בשכבו בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל ושותה. יתר מזה תהיה אהבת יי בלב אוהביו, שוגין בה תמיד, כמו שצוננו: "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאריך" (דברים ו ה). והוא ששלמה אומר דרך משל: "כי חולת אהבה אני" (שיר השירים ב ה). וכל שיר השירים משל הוא לענין זה.⁶

כדי לענות על שאלה זו, נתבונן בפסוק ובקשייו של ר' שמעון בן יוחאי, המבקש לדעת את פשט הפסוק. הפסוק מדבר על "המלך שלמה", והלכה פסוקה היא:⁷

כל שלמה האמור בשיר השירים – קדש.

כלומר, שלמה זה אינו אלא הקב"ה. אם כך, פסוק זה אינו מובן: מי היא אמו המעטרת אותו? עונה לו רבי אלעזר ברבי יוסי ואומר לו שהדבר אינו אלא משל לקשר העמוק שבין האדם לבין הקב"ה, המגיע לפסגתו בתיאור החידתי "אמו". לשון אחרת וקצרה יותר היא שאנחנו מעטרים את הקב"ה. אך עדיין נשארה חידה: איך האדם מעטר את "המלך שלמה"?

והנה תשובתו המובלעת של הרמב"ם בהקשר של הסבריו על נצחיות דעתו של האדם לעולם הבא:

הרי נתברר לך שאין שם גוף, לפי שאין שם אכילה ושתיה. וזה שאמרו "צדיקים יושבין" - על דרך החידה, כלומר: נפשות הצדיקים מצויין שם בלא עמל ולא יגע. וכן זה שאמרו: "עטרותיהן בראשיהן", כלומר: העה שידעו שבגללה וכו' לחיי העולם הבא מצויה עמהן, והיא העטרה שלהן. בענין שאמר שלמה: "בעטרה שעטרה לו אמו" (שיר השירים ג יא). והרי הוא אומר: "ושמחת עולם על ראשם" (ישעיהו לה י; נא יא), ואין השמחה גוף כדי שתנוח על הראש. כך 'עטרה' שאמרו חכמים כאן - היא הדעה.⁸

6 משנה תורה, הלכות תשובה, פרק י, הלכה ג. מהדורת "מפעל משנה תורה" היא מהדורה מדויקת המבוססת על נוסח מו"ר קאפח זצ"ל תוך השוואת הנוסח שבו לעוד כתבי יד משוכחים ומדויקים, ובפרט כתבי יד התימניים הידועים במהימנותם, בעריכתי ובעריכת ד"ר יחיאל קארה והלל גרשוני.

7 משנה תורה, הלכות יסודי התורה, פרק ו, הלכה ט. הקשר בין ההגדרות ההלכתיות של השמות למשמעותם ויישוב הסתירות שלכאורה בין מורה הנבוכים לבין משנה תורה בעניין זה חורג ממטרת מאמר זה.

8 משנה תורה, הלכות תשובה, פרק ח, הלכה ב. ראה ביאורו של הרז"ה לשיר השירים בדרכי החשיבה הרמב"מית, מהדורת מו"ר הרב קאפח, הוצאת האגודה להצלת גנוזי תימן, התשכ"ב. פירוש על שיר השירים ועל כוחות הנפש המשתתפים במשל מפורז ברחבי מורה הנבוכים וניתן למצוא בקלות בסיוע מפתח המקרא לספר.

בקריאה ראשונה, המשפט המודגש נראה מיותר לגמרי, וניתן להבין את ההלכה כולה גם מבלעדיו. נדמה כי הדבר אינו בא אלא להבליע ביאור לאותו רעיון גדול במדרש המטעים את מהות החיים בחיבור עם ה' - "ביום חתונתו" - דבר המעניק לאדם שמחת אמת: "ביום שמחת לבו".⁹ הדעה המתוארת כאן אינה ההבנה, אוסף הידיעות, אלא ההכרה, התודעה המלווה את האדם. והתודעה הזו היא הדבר שהאדם צריך לעמול עליו, להרהר בו ולעצב את מהלכי חייו מתוכו. אלו החיים.

ב. האדם מוצא את עצמו

תכלית מפעלו הגדול של הרמב"ם בספר "משנה תורה", המתאר בחרט אמן את התורה שבעל פה כולה, מעבר לתביעה שיהא התיאור למציאות חיה המקיפה את כל היבטי החיים (סנהדרין ומלכות, מקדש וקרבנות ועוד) היא לעצב את מעשי האדם כאן ועכשיו מתוך תפיסות של תורה. וכל היבטי התורה באים לידי ביטוי בעניין זה. זהו עצמו של לימוד התורה. שאם לא כן, ישאל האדם: מדוע עליי ללמוד הלכות קרבנות?¹⁰ הרי לעולם לא אהיה כוהן בבית המקדש! מדוע עליי ללמוד הלכות טהרה, שאינן נתבעות ממני בזמן הזה? והתשובה היא: משום שהדבר בונה את תפיסותיך ואת תודעתך בכל זמן.

נראה לכך דוגמה בהבנת המושג ההלכתי 'מסייע'.¹¹

המושג מופיע מספר פעמים בספר "משנה תורה" בהקשרים שאנו מבקשים לעסוק בהם כאן. הראשון שבהם הוא בהלכות שבת ובהגדרת מלאכת שבת המחייבת ענישה. העיקרון הוא: אם שניים עשו מלאכה יחד בשבת והמלאכה כה קשה, עד כי לא יכול אחד מהם לעשותה לבדו - שניהם חייבים, משום שביצועה תלוי בהשתתפות שניהם. אך אם אחד יכול לעשותה לבדו והשני אינו יכול לעשותה לבדו, הנה פסקו של הרמב"ם:¹²

9 ראה: "שאותם מצבי האמונה והשמחה בו אשר הבטחתיך שאני אבארם כפי שהם, יציבים תמיד. כי האמונה בה' והשמחה באותה האמונה, שני מצבים לא יתכן שיסורו ולא ישתנו לעולם מכל מי שהושגו לו" (מורה נבוכים ב, ט). התובנות הללו מביאות את שמחת האמת. ראה תרגום שוורץ: "והאדם שמח במה שהשיג" (סוף מורה נבוכים ג, נא) או תרגום אבן תיבון: "תרבה השמחה בהשגה ההיא והחשק למושג".

10 דברי הרמב"ם בעניין הקרבנות הביכו רבים (מורה נבוכים ג, לב). מבלי להיכנס לפרטים בעניין זה, נאמר רק שהקרבנות, כשאר ההלכות, הם נצחיים "לעולם ולעולמי עולמים", ועתידיים לשוב (הלכות יסודי התורה, פרק ט, הלכה א; הלכות מלכים ומלחמות, פרק יא, הלכה ג), בדיוק ובאותה מטבע לשון כמו נפש האדם השלם (הלכות יסודי התורה, פרק ד, הלכה ט), וכמו ידיעת ה' (הלכות מזוזה, פרק ז, הלכה יד; הלכות שמיטה ויובל, פרק יג, הלכה ג). והקרבנות עוד ישובו לימות המשיח (הלכות מלכים ומלחמות, פרק יא, הלכה א). להלן נביא דוגמאות המלמדות את האדם לחשוב בדרכה של התורה המובאת מתוך ההלכות.

11 הובאה על ידי בדברי בכנס ההשקה של ספר "משנה תורה":

http://www.mishnetorah.com/conf_060913.html

12 משנה תורה, הלכות שבת, פרק א, הלכה טז.

היה כח באחד להוציא קורה זו לבדו, והשני אינו יכול להוציאה לבדו, ונשתתפו שניהם והוציאוה - זה שיכול חיב, והשני מסייע הוא, ומסייע אינו חיב כלום. וכן כל כיוצא בזה.

נמצא ש'מסייע' הוא מי שאין הכרח בעזרתו לעשיית המלאכה, וחלקו בעשיית המלאכה אינו מהותי, ומשום כך הוא פטור.

מקרה נוסף המיוסד על עיקרון זה מופיע בעבודת הכוהנים במקדש ובחובת הכהן לעבוד כשהוא יחף ורגליו על הרצפה, ועבודתו ביד ימין:

וכן כל העוסק בעבודה מעבודות המקדש - צריך שיהיה עומד על הרצפה. ואם היה דבר חוצץ בינו ובין הקרקע, כגון שעמד על גבי כלים או בהמה או על רגלי חברו - פסל. וכן אם היה חוצץ בין ידו ובין הכלי שעובד בו - פסל. ואין עבודה אלא בימין. ואם עבד בשמאל - פסל, ואינו לוקה.¹³

ומה הדין אם חובה זו אינה נשמרת? תלוי אם היא מתבטלת לגמרי או רק נעזרת בדבר נוסף:

רגלו אחת על הכלי ורגלו אחת על הרצפה, רגלו אחת על האבן ורגלו אחת על הרצפה - רואין: כל שאלו ינטל הכלי או האבן יכול לעמד על רגלו אחת - עבודתו כשרה; ואם לאו - עבודתו פסולה. קבל בימין ושמאל מסייעתו - עבודתו כשרה; שהמסייע אין משגיחין עליו.

לשם הדוגמה השלישית נרחיק עד הלכות טהרה: זב (מי שיצאה הפרשה חולנית מאיברו) מטמא את מה שהוא נשען או עומד עליו. אלו קרויים 'משכבות' (אפשר לתאר לעצמנו לצורך ההמחשה שמדובר בכגדים):

היה יושב [הזב] על גבי המטה, וארבעה משכבות תחת ארבע רגלי המטה - כלן טמאות, מפני שאינה יכולה לעמד על שלש [רגליים]. היה רוכב על גבי בהמה, וארבעה משכבות תחת ארבע רגליה - כלן טהורות.

ישיבת הזב על מיטה מטמאת את הבגדים שרגלי המיטה דורכים עליהם. אבל לא כן אם מדובר ברגלי בהמה. הרמב"ם מסביר זאת:

ומפני מה הן טהורות? מפני שהבהמה יכולה לעמד על שלש, ונמצאת הרביעית מסייע, ומסייע אין בו ממש. והואיל וכל אחת ראוייה להיות מסייע, ואין אנו יודעים אי זו יד ואי זו רגל היא שלא היה נשען עליה - הרי לא החזקה טמאה באחת מהן, לפיכך כלן טהורות.

כלומר, כל אחת מרגלי הבהמה אינה הכרחית לעמידתה, ולכן אותה רגל מסוימת אינה מחייבת את טומאת הבגד שתחתיה.

עד כאן סקירת המושג ההלכתי 'מסייע'. והשאלה היא: האם הבנת המושג ההלכתי יכולה לשמש לנו כלי להבנת הגותה של התורה? והתשובה היא: ודאי! הרמב"ם עושה זאת כדרכו, המובלעת למי שאינו שם לב, והצוועקת לאמונים על שבילי מחשבתו. כך הוא הדין גם בביאורו על דברי חכמים, "בא ליטהר - מסייעין אותו", המעמיד את האדם על בחירתו, על חירותו ועל תוקף אחריותו הגדולה:

שְׁמַדָּה זֹו בְּכֹל אָדָם: שְׁפַל זְמַן שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ בְּדַרְכֵי הַחֲכָמָה וְהַצְדֵּק - מִתְאַוָּה לְהֵן וְרוֹדֵף אוֹתָן. וְהוּא שְׁאֲמְרוּ חֲכָמִים: בָּא לְטַהֵר - מְסִיעִין אוֹתוֹ; כְּלוּמַר: יִמְצָא עֲצָמוֹ נֶעְזָר עַל הַדָּבָר.¹⁴

במילים אחרות. חכמינו ז"ל בחרו להתנסח במושג 'מסייע', הבא לתאר את הקשר בין רצונו של האדם ללכת בעקבי השם והדרך שהוא צועד בה, הוא הוא בעל התפקיד העיקרי בעיצוב חייו. מן השמים רק מסייעים אותו במתן התנאים, ובחוקי המציאות במהלכם הטבעי בשלשלת הסיבות המגיעות עד השמים, שיהיו לו לעזר במסעו החדש. הגמול והאחריות הם שלו לבדו.

הנה כי כן, צירוף עניין לעניין מתוך רחבי משנתה של התורה שבעל פה המזוקקת היא המאפשרת את החיבור העמוק הזה. אם כן, אם יאמר לך אדם שענייני הטהרה אינם רלוונטיים בימינו, אמור לו: אין לך גדול מהם ללמוד ממנו על טהרת נפש האדם ומהלכיה. הלכות שגגות? אין לך חכמה גדולה בפסיכולוגיה של נפש האדם, כפי שהיא יוצאת מן ההלכות המעשיות הנקבצות בהלכות שגגות! צאו ולמדו הכול! אל תניחו דבר! כי הכול אחד הוא.

ג. הלכות של חיים

גם מי שאינו מורגל בחשיבה מעין זו (מה ההלכה באה לעצב בחייו?)¹⁵ יכול למצוא עושר גדול דווקא בין בתרי ההלכות הנידחות. שם יתאפשר לו לעמוד על כבוד התורה האבודה, על הודם הנשכח של החגים, בלכתנו כולנו אל עבר המקדש, בשהותנו בירושלים לאחר הכנות מרובות לקראת היטהרות (במי אפר פרה אדומה בתהליך הנמשך שבעה ימים), על ציור של חיים השונים כל כך מאלו המוכרים לנו. בטהרת הנידה, ובמהפך הגדול כשישובו הדברים לראשוניותם, המתוארת לפרטי פרטים בספר

14 משנה תורה, הלכות תשובה, פרק ו, הלכה ה.

15 עיין גם בהקדמתי למהדורת "משנה תורה". יש לזכור כי בהלכות, כמו בתורה, שכולן נצח, ולא יבטלו לעולם (הלכות יסודי התורה, פרק ט, הלכה א; הלכות מלכים ומלחמות, פרק יא, הלכה ג) – יש שני רבדים, התקינות החברתית והשקפות עיוניות נכונות (עיין בהפניה שבהערה הבאה). בדוגמה הבאה להלן מודגש ההיבט החברתי.

"משנה תורה", לתודעה שכל בן בית יצטרך לדעת בהלכות כלים, לאחדות בכשרות, שלמשל, מי שיפסול את קרבן הפסח בגלל חומרה זו או אחרת, אינו מחמיר, אלא מוציא קודשים לבית הפסול. כל אלו ועוד עניינים אחרים ישובו וימלאו את חיינו תוכן, אם נתכונן אליהם. אין רלוונטיים מהם בכל עת, מפני שכמאמר הרמב"ם:¹⁶

ההשקפות, אם לא יהיו להם מעשים לבססם ולפרסמם ולהנציחם בהמון - לא יתקיימו.

עיון למשל בהלכות קרבן פסח, שלצורך לימודן, מאמר זה יוצא בעתו, יכול לספק שפע טובנות. והרי כמה דוגמאות מתוך פרק ב של הלכות קרבן פסח, העוסק בבני חבורה, קבוצת אנשים שהתאגדו לשחוט את קרבן הפסח ולאכול אותו יחד.

הלכה המלמדת על גבולות של ה'ביחד':

אין עושין חבורה נשים ועבדים או קטנים ועבדים, מפני קלות שתהיה ביניהן.

ומה עם "שולחן של קטנים", המופרדים מהוריהם?

ושוחטין על הקטנים שיהיו מכלל בני חבורה, לא שתהיה חבורה בלא קטנים, שאינן בני דעת.

ומה עם הזנחת הזקנים והחלשים?

וכן אין עושין חבורה בלא חולים או זקנים או אוננים, אף על פי שהן יכולין לאכל.

הטעם הטכני המובא בהמשך ההלכה - "הואיל ואכילתן מעוטה, שפא ישאירו הפסח ויביאוהו לידי פסול" - הוא חשוב. אך חשוב יותר להבין איזו מציאות יוצרת ההלכה יותר מלעמוד על הטעמים שיצרו אותה. במובן זה, תיאור התכלית של ההלכה גדול מתיאור הסיבה.

אנחנו יכולים ללמוד אף על טבעם של הגרים ועל ההתלהבות הגדולה המאפיינת אותם, העלולה להביא לידי חומרות מיותרות:

וכן אין עושין חבורה בלא גרים, שפא ידקדקו בו ויביאוהו לידי פסול.

וחילוף הנוסח, במקום "שפא ידקדקו בו" בנוסחאות שכתוב בהן "שפא לא ידקדקו בו", מאפיין גם הוא את הקצה השני של גרים חלשים בזיקתם למצוות.

ומה מעמדו של האדם אל מול אשתו ואל מול בניו?

שׁוֹחֵט אֲדָם עַל יָדֵי [=בשביל] בְּנוֹ וּבְתוֹ הַקְּטָנִים וְעַל יָדֵי עֲבָדָו וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנֻעִים, בֵּין מִדַּעְתָּן [=מרצונם] בֵּין שְׁלֵא מִדַּעְתָּן. אָבֵל אֵינּוּ שׁוֹחֵט עַל יָדֵי בְּנוֹ וּבְתוֹ הַגְּדוֹלִים וְלֹא עַל יָדֵי עֲבָדָו וְשִׁפְחָתוֹ הָעֲבָרִים וְלֹא עַל יָדֵי אִשְׁתּוֹ אֶלָּא מִדַּעְתָּן. וְאִם שָׁתְקוּ וְלֹא מָחוּ - הָרִי זֶה מִדַּעְתָּן.

ההלכה הבאה יכולה לספק הצצה נדירה אל התלכטויותיו של זוג צעיר שאך זה התחתן:

הָאִשָּׁה שֶׁהִיא בְּבֵית בַּעֲלָהּ, שָׁחַט עָלֶיהָ אֲבִיהָ וְשָׁחַט עָלֶיהָ בַּעֲלָהּ - תֹּאכַל מִשְׁלֵבְעָלָהּ. הַיְתֵדָה נִחְפְּזָת לִילָךְ לְבֵית אֲבִיהָ בְּרִגְלֵי הָרֵאשׁוֹן הַסְּמוּךְ לְנִשְׁוֹאִיָּה כְּדָרֶךְ כָּל הַבָּנוֹת, וְשָׁחַט עָלֶיהָ אֲבִיהָ וְשָׁחַט עָלֶיהָ בַּעֲלָהּ - תֹּאכַל מִשְׁלֵבְאֲבִיהָ. מִכָּאֵן וְאֵילָךְ - תֹּאכַל מִמָּקוֹם שֶׁהִיא רוֹצָה.

אפשר להמשיך הלאה. אך נדמה לי שהעניין מובן, ואולי אך מעורר את הקורא לשוב ולהציץ בהלכות הללו וליתן את דעתו להרהר בהן, שמא יזכה להבין את החיים הטמונים בהלכות הללו.

ד. מיהו בעל הליכות עולם

הקשר שבין המצוות המעשיות שהאדם צריך לעשותן או לשאוף לעשותן (אם אינן "בזמן הזה", כגון עבודת המקדש) ובין ההגות שמאחריהן, שעל האדם לאמץ, נמצאת ביסוד הנחיית הרמב"ם:

רְאוּי לְאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בְּמִשְׁפָּטֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה וְלִידַע סוּף עֲנִינָם כְּפִי זָכוּ.¹⁷

בהבנה זו, ולמעשה בתודעה הספוגה בה, האדם קרוב אל השם, יודעו ואוהבו, משום שהוא מתדמה לו בכל הליכותיו. על דברים אלו אמרו חכמים:

תנא דבי אליהו. כל השונה הלכות בכל יום, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שנאמר: "הליכות עולם לו" (חבוקק ג,ו). אל תקרי "הליכות" אלא הלכות.¹⁸

הליכות עולם לו - לחכם הצדיק, "בַּעַל תְּכֻמָּה שְׁעוֹשֶׂה מְצוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל",¹⁹ המשנן הלכות עד שהן נעשות טבועות לא רק בשכלו, אלא בתודעתו, בכל הליכותיו. עיון נוסף במקורו של הפסוק²⁰ מפתיע ביותר. הפסוק אינו מדבר על האדם אלא על הקב"ה:

17 משנה תורה, הלכות מעילה, פרק ח, הלכה ח.

18 מגילה כח ע"ב.

19 משנה תורה, הלכות איסורי ביאה, פרק יד, הלכה ג.

20 כפי שיש לעשות בכל עת שנתקלים בפסוק. רבותינו, שהתורה כולה הייתה שגורה בפייהם, ולא נצרכו אלא לסימן, להתחלה של פסוק, ומיד היו משלימים מדעתם אותו. ומורגלא בפי מו"ר הרב זייני שליט"א כי כשנשאלים אברכים היכן כתוב "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד", הם עונים בלא היסוס: במסכת ברכות דף ב עמוד א.

תפלה לחבוק הנביא... ה' שמעתי שמעך יראתי, ה' פעלך בקרב שנים חייהו, בקרב שנים תודיע... אלוה מתימן יבוא... פסה שמים הודו, ותהלתו מלאה הארץ... עמד וימדד ארץ, ראה ויתר גוים, ויתפצצו הררי עד, שחו גבעות עולם, הליכות עולם לו.

מה ראו חכמים להסב את הפסוק אל האדם? אלא שבכך טמונה עצמת ההדרכה. הפסוק מדבר על הדרך שהקדוש ברוך הוא מנהיג את עולמו ומעצב את מהלכיו. רצונך לעמוד על סוד זה, ומתוך כך לעצב את עולמך? בוא ולמד הלכה!²¹